

the new small town will have a new look
with a new name. It's called "The New Town".

2008

Sve što smo zadovoljni ovim rezultatima
čestitaju vam i želimo vam uspeha u budućnosti

Centar za kulturnu dekontaminaciju

Birčaninova 21, Beograd, Srbija

Tel/fax: (+381 11) 361-0270

info@czkd.org / www.czkd.org

Direktor:

Borka Pavićević

Dizajn štampanog materijala:

METAKLINIKA /

Štampa:

Grafix, Altanova, Standard 2, Byzart, Zajkon

Tiraž:

1000

Saradnici na izložbi:

Jovan Ćirilov, Daša Duhaček, Milica Lopičić, Olga Milićević,

Feliks Pašić, Ivan Vejvoda, Muzej Pozorišne Umetnosti

Obrada fotografija:

Isidora Bojović, Darko Stanimirović

METAKLINIKA:

Lazar Bodroža, Dušan Đorđević, Igor Đorđević, Monika Lang,

Bratislav Milenković, Goran Pandža, Nenad Trifunović

www.metaklinika.com

CZKD:

Ana Miljanović, Dejan Pantić, Borka Pavićević,

Nana Radenković, Aleksandra Savanović, Dragan, Škorić,

Vladimir Tupanjac, Slavica Vučetić

Hvala:

Bojana Andrić, Marija Crnobori, Vesna Jovanović, Dana

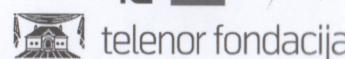
Milošević, Olga Marković, Mirjana Miočinović, Srđan Veljović,

Vida Vlatković, Arhiv Beograda, Atelje 212, Narodna biblioteka

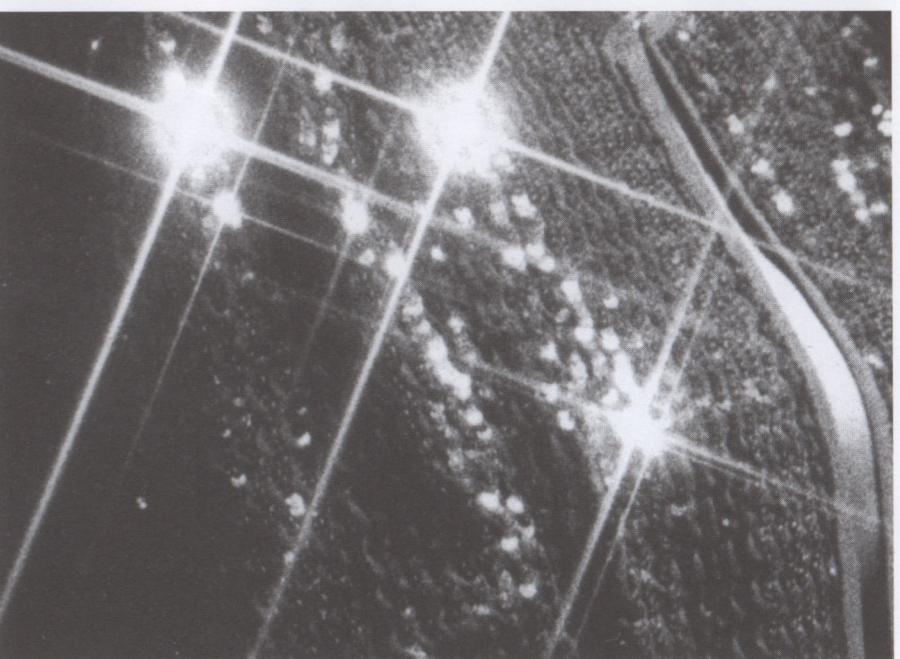
Srbije, Radio Televizija Srbije

PINK

Koncept i produkcija: Centar za kulturnu dekontaminaciju, Dizajn izložbe: Metaklinika

Sve što smo zaboravili i ovaj telefon

Centar za kulturnu dekontaminaciju Birčaninova 21, Beograd 11 – 31. oktobar 2008

SIZE DOES MATTER

Postoje ljudi čije su životne priče, jednostavno, veoma upotrebljive za interpretaciju vremena u kom su živeli – ljudi čiji su privatne i profesionalne hronologije, neka vrsta narativnog i denotativnog okvira, svojevrstan *case study* koji možemo iskoristiti za razumevanje i organizovanje konteksta koji su, i koji ih je formirao, usmerio, obeležio... Mira Trailović, jedna od deset najpopularnijih ličnosti Jugoslavije polovinom 1970-ih (po izboru različitih dnevnih i nedeljnih novina tog vremena i prostora) – nesumnjivo jeste jedan od takvih likova. Neko za koga se može reći da je koristio svaku priliku da ostvari dvosmernu komunikaciju sa okolinom, da utiče na nju, da, prolazeći kroz različite faze životnog i poslovног sazrevanja, aktivno reaguje na izazove i mogućnosti koje mu društvo istovremeno nudi i nameće.

Izložba pred kojom se nalazimo, upravo polazi od pretpostavke ili čak od empirijski zasnovanog saznanja da je pojedinac, u vremenu u kom je ova „priča“ smeštena, bio u mogućnosti da na zahteve socijalnog, kulturnog i političkog koda, odgovori neposrednim angažmanom i da na taj način, upravo uzme učešće u redefinisanju tih parametara i pravila – drugim rečima da ispisuje istoriju, uspostavlja i preispituje njena „pravila“, pomera njihove granice. Bilo da govorimo o institucijama za čija se osnivanja i slavne dane vezuje njen delo i lik, ili da

pokušavamo da rekonstruišemo strategiju i metodologiju njenog rada (na pozicijama reditelja, umetničkih direktora ili upravnika pozorišnih kuća i festivala) – prvi utisak je veoma intenzivan i reklo bi se sasvim precizan: u pitanju je žena svesna svoje društvene pozicije, klasnog *backgrounda* (i njegovih mogućih implikacija) na jednoj strani i stručnosti i profesionalnih kapaciteta na drugoj. Istovremeno ili možda pre svega ostalog, veoma ozbiljno shvatajući potencijal onoga što danas nazivamo „odnosa sa javnošću“, ona svakim svojim medijskim nastupom pokazuje gotovo neverovatnu moć samoreprezentacije – predstavljajući sebe i svoj kolektiv sa absolutnom sveštu o važnosti komunikacije kroz najrazličitije forme prisustva u javnosti, od karikatura, satiričnih crtica i viceva na njen račun do stručnih diskusija i ne manje ozbiljnih intervjua u „ženskim časopisima“. Upravo je taj segment njene zaostavštine ono što nam se danas otvara kao mogući „kanal komunikacije“, istovremeno sa Mirom i sa vremenom u kom je radila i živila. Stotine novinskih isečaka, od kojih je veliki broj reprodukovani unutar *king-size* kolaža – vizuelno-tekstualnog narativa koji čini izložbu, obrađeni i reprodukovani jedan pored drugog izgledaju kao ogromno, akumulirano vreme koje se paralelno razmotava u bezbroj pravaca i nivoa. I upravo na tom mestu, popularni, populistički i popistički manir i interpretaciji svih ovih fotografija, članaka i dokumenata može

Sve što smo zaboravili i ovaj telefon

7

MIRA

da se protumači kao pokušaj da se duh prošlog vremena rekonstruiše polazeći od ideje o sasvim opipljivoj distanci koja nam dozvoljava da budemo i nostalgični i romantični, na trenutke čak i patetični, ali ne i da pristanemo na to da je ova i ovakva prošlost predaleko od nas.

(Uprkos tome što smo mnogo toga njenog zaboravili...)

Vladimir Tupanjac

U Centru za kulturnu dekontaminaciju i pred vama je izložba "Mira (Trajlović), Sve što smo zaboravili i ovaj telefon" - to je prva izložba iz serije "Žene i uspeh", koja je ispred nas, i koju planiramo da uradimo u sledećih nekoliko godina. Dugo pripremamo ovaj projekat, a rad na izložbi "Mira" čini naše leto. Bilo je vruće, skoro neizdrživo, ali pred nama je bila Mira; onda je postalo hladno, pa je došao Bitef i konačno – "Mira..." .

Radila sam sa Mirom Trajlović u Ateljeu 212 i na Bitefu. Prvi put sam, sa one druge, službene strane, u Atelje 212 ušla kao studentkinja treće godine dramaturgije i kao član žirija trećeg Bitefa. Studenti su tada, posle lipanjskih gibanja '68 bili na ceni. Tako je počeo jedan od "marševa kroz institucije" – na svu moju sreću, kroz jednu krajnje specifičnu instituciju. Dakle, posle "predstavljanja" u žiriju, Mira Trajlović me je pozvala na razgovor. Pored nje je sedeо Danilo Kiš, tada dramaturg Ateljea 212, koji se spremao za odlazak na profesuru u Bordo. Tako se uka-zala prilika za mene. Nije mi bilo lako. Sve što sam tada imala da sretuem, srela sam odjednom.

Desetak godina kasnije, nas dve smo razgovarale o tome kako želim da osnujem i napravim svoje pozorište. Mira je rekla "Žao mi je, ali idi, moraš, razumem, pokušaj". Sve je znala – i bila je svesna šta sam od nje u međuvremenu naučila.

Sve što smo zaboravili i ovaj telefon

9

Posle jednog dramatičnog razgovora, eh kakvi su sve bili razgovori sa njom , dobila sam od Mire sledeće pismo, pisano na plavoj hartiji, na nekom od letova Eir Fransom: "Draga moja Borka, žao mi je za loš susret. To je i moja griža savesti, jer smo svi izdali to naše pozorište. Ti znaš da te mnogo volim, Mira."

Ona je pravila Bitef teatar, kao umetnički direktor, jer direktor nije mogla biti, a ja sam posle "Nove osećajnosti" otišla u Suboticu, u Narodno pozorište, Nepsinhaz i KPGT. Počela je "diferencijacija". Želimir Žilnik nam je u to vreme pričao kako se ljudi od mesta do mesta prevoze autobusima – kakva spontanost – na čijim su zadnjim sedištima kostimi i uniforme. Bila je kasna noć, jedno "biciklo" svetlelo je u ulici Braće Radića u Subotici, zvonio je telefon: to je bio Jovan Ćirilov. Rekao je: "Mira ima rak". "Otkud, za ime sveta, Miri rak?" "Dobila ga je one noći kada su je penzionisali", spontano je izgovorio Jovan.

Na otvaranju Bitef Teatra, za vreme te fešte i Mirinog govora, ugledala sam oči Roberta Ćulija, oči pune neizrecivog bola. Gordana Kosanović umrla je od raka u trideset i trećoj godini. Pomislila sam kako je Roberto trebao da radi predstavu o Miri. Kada je odlazila, u jednom času se oslonila na mene, za trenutak – ja na nju pre i posle, mada nisam uvek bila toga svesna.

Prošle godine je proslavljana pedesetogodišnjica Ateljea 212. Statistike su sklone da zamene suštine. Ostaju socijalne istorije. Tekst i kontekst.

Olga Milićević nam govori kako im je majka dala imena Mira i Olga da ne bi imale nadimke. Bila je u pravu, samo je jedna Mira. I posle svega mislimo na jedinu i jedinstvenu Miru.

Dugo smo razmišljali o naslovu ove izložbe. Evo predloga Ane Miljanić, iz Njujorka, gde se seli iz stana u stan i sa kutijom iščitava beleške do kojih je došla misleći o izložbi u Centru i Miri: "Mira, velika vremena", "Anatomija jednog uspeha", "Arhiva zavođenja sveta", "Konfrontacija i afirmacija", "Osvajanje sveta", "Arhiva osvajanja", "Anatomija i strategija uspeha", "Kada je svet bio na našoj strani", "Mira, bez korektnih čitanja", "Čitanje i dokumentacija, arhiv, tekst, slike", "Mira, slike, čitanja", "Slike konfrontacije i afirmacije", "Konfrontacijska čitanja", "Svet je pozornica i ovaj telefon", "Konfrontacija, afirmacija i ovaj telefon", "Na afirmacijskom zadatku", "Na kulturnom zadatku", "Na zadatku kulturne politike", "Sve što znamo o njoj i ovaj telefon". Razgovaramo o naslovu, razgovaramo naravno o tekstu i kontekstu. Sasvim smo blizu "konfrontacijskih" rešenja, ali u današnjem kontekstu "konfrontacija" može da zavede na priziv disidentstva

i interpretaciju uspeha žena kao istorijata marginalnih i kritičkih pozicija, a Mira bi rekla da je uspela baš zato što je žena. Ona je uspela da bude uspešna. Uprkos. Kustos ove izložbe, Vladimir Tupanjac predlaže: "Mira (Trajlović), Sve što smo zaboravili i ovaj telefon". Slažemo se, sa tekstom i njegovim kontekstom. I tu se bavljenje "Ženama i uspehom" dodiruje sa drugom aktuelnom preokupacijom Centra, projektom "Zajednica sećanja".

Nikada mi niko nije poslao nezarađeni novac, nikada nisam dobila na lozu, nikada ništa nisam lako postigla. A kada godine budu prošle, ostaće anegdote i etikete koje najmanje podnosim, da sam bila snalažljiva, entuzijasta, uporna, lepršava.

Ne, neće biti tako. Eto konfrontacije.

Prvo, nema nikakve potrebe za grižom savesti iz vašeg pisma, draga Miro, jer kao što vi najbolje znate, a i umete, iz prvobitne zajedničke, a individualizirane tačke, formiraju se nove institucije. Iz tog središta se ide dalje. I drugo, neće ostati anegdote. Pa, ako i nema doktorata, niti legata, imamo ovu izložbu, koju su, pre svih, uradili mladi ljudi. Općinjeni. Onako, kako si to formulisala: "Ni glagol voleti nije pravi. Pozorištu se mora nesobično služiti". A svet je pozornica, i ovaj telefon preko koga

vam kažem: "Vi znate da vas mnogo volim". Rad na ovoj izložbi čin je poštovanja i ljubavi.

Borka Pavićević

Sve što smo zaboravili i ovaj telefon

Mira Trailović, HRONOLOGIJA

1924. Rođena je 22. 1. u Kraljevu, gde su službovali majka Radmila (3. 11. 1894 – 2. 11. 1873) i otac Andrija Miličević (15. 9. 1893 – 27. 9. 1971) kao gimnazijski profesori francuskog jezika. U braku od 1921. godine
1927. Zajedno sa porodicom seli se u Beograd
1930. Polazi u osnovnu školu
1931. Rođena je sestra Olga (arhitekta hortikulture)
1933. Roditelji dižu kredit i grade kuću na Avalskom drumu na Voždovcu u kojoj provodi mladost (sестра Olga i danas stanuje u toj kući)
Peva u školskom horu
1945. Zapošljava se kao viši pomoćnik spikera na Radio Beogradu
1946. Diplomira sa uspehom na nastavničkom odseku Muzičke akademije u Beogradu
1947. Zvanično postaje spiker
1949. Udaje se za novinara Dragoljuba Gucu Trailovića; menja prezime. Protiv braka su Partija („Mira Miličević je buržujka“) i njen otac („Trailović je komunist“). Stanuju u Dositejevoj 1
1950. Završava Filmsku školu, odsek režije
Asistent je režije Tomislavu Tanhoferu i Miroslavu Beloviću na predstavi „Antigona“ Sofokla u Jugoslovenskom Dramskom Pozorištu
1951. Asistent je režije Mati Miloševiću na predstavi „Jelgor Bulićov“ Maksima Gorkog u Jugoslovenskom Dramskom Pozorištu. Ova predstava je jedan od najvećih uspeha Jugoslovenskog Dramskog Pozorišta u njegovoj istoriji (Pariz, Moskva, Lenjograd, Gorki...)
1953. U njenoj režiji prvi put je javno koncertno izvedena radio-drama „Naslednica“ (Henri Džemsova noveila „Vašington skver“ u adaptaciji Vlade Petrića) u studiju VI Radio-Beograda
1954. „Večernje novosti“ objavljaju inicijativu prestoničkih umetnika da se osnije Atelje 212, pozorište bez ansambla, pozorište novih traganja. Pomoćnici „glavnog upravnika“ Ateljea 212, Antoniju Isakoviću su Borislav Mihajlović Mihiz (kum imena Atelje 212, po manje-više izmišljenom broju sedišta) i Mira Trailović
Režira „Nestašni duh“ Noela Kauarda u humorističkom pozorištu na Terazijama
1956. Otvoren Atelje 212, 12. 11. koncertnim izvođenjem „Fausta“ u režiji Mire Trailović u biblioteci Borbe na Trgu Marksа i Engelsa (današnji Trg Nikole Pašića). Igraju: Marija Crnobori, Viktor Starčić, Mata Milošević i Ljubiša Jovanović. Upravnik Atelje 212 je Radoš Novaković, filmski reditelj Premijera jeretičkog komada Semjuela Beketa „Čekajući Godoa“ u režiji Vasilija Popovića

Sve što smo zaboravili i ovaj telefon

15

- 1957.** Režira „Iza zatvorenih vrata“ Žan-Pol Sartra
Režira „Hoćete li da se igrate sa mnom?“ Marsela
Ašara u Narodnom Kazalištu „Ivan pl. Zajc“ u
Rijeci
- 1958.** Režira „Stolicu“ Ežena Joneska
Režira „U agoniji“ Miroslava Krleže u pariskom
pozorištu „Aujourd'hui“ („Danas“)
- 1959.** Režira „Priču o vojniku“ Igora Stravinskog i ko-
medije u stihovima „Feniks se često
rađa“ Kristofera Fraja
- 1960.** Režira „Nesporazum“ Albera Kamija
Prilikom dolaska u Beograd na predstavu
„Zatočenik iz Altone“, Žan-Pol Sartr poseće Miru
u Ateljeu 212 (impresioniran njenom ličnošću).
Poznatog filozofa prima i Josip Broz Tito
- 1962.** Narodni odbor grada Beograda 23. februara
imenuje je za upravnika Ateljea 212, posle Bojana
Stupice koji odlazi na čelo Narodnog pozorišta u
Beogradu
- 1964.** Režira „Ko se boji Virdžinije Vulf“ Edvarda Olbija,
jedan od najvećih uspeha pozorišta i najuspešnijih
režija Mire Trailović
- 1965.** Režira „Koktel“ T. S. Eliota
- 1966.** Režira „Mara – Sad“ Petera Vajsja
- 1967.** Osniva Bitef i poziva Jovana Ćirilova da, pored nje
kao direktorce, bude selektor i umetnički
Vitkacija
- direktor festivala. Bitef je otvoren Katakali pred-
stavom iz Indije, a naredne večeri prikazuje se
predstava „Postojani princ“ Ježija Grotovskog.
Sve predstave prvog Bitefa prikazane su na sceni
A212, kome grad i poverava organizaciju Bitefa
- 1968.** Atelje 212 gostuje u SSSR (Moska, Lenjingrad)
i SAD (Njujork, Lincoln centar) sa predstavama
„Virdžinija Vulf“ Edvarda Olbija, „Kralj Ibi“ Alfreda
Žarija, „Razvojni put Bore Šnjajdera“ Aleksandra
Popovića i „Viktor ili deca na vlasti“ Žorža Vitraka
- 1969.** Režira „Kosu“ Džeroma Ragnija i Džemsa Radoa
sa Zoranom Ratkovićem
- 1970.** Predaje radio-režiju na Akademiji za pozorište,
film, radio i televiziju do 1976. kada sama daje
ostavku
- 1971.** Ežen Jonesko poseće Miru u Ateljeu 212
Umire Mirin otac Andrija Milićević
- 1973.** Umire Mirina majka Radmila Milićević
- 1974.** Režira „Akrobate“ Toma Stoparda
- 1975.** Režira po prvi put jedan savremeni domaći komad
- „Čudo u Šarganu“ Ljubomira Simovića, sa
izuzetnim uspehom
- 1979.** Režira „Mariju“ Isaka Babelja u Šiler teatru u Za-
padnom Berlinu
- 1981.** Režira „Majku“ Stanislava Ignacia Vitkijevića

Sve što smo zaboravili i ovaj telefon

17

- 1982.** Poslanici Starog grada, nadležni za personalnu politiku kulturnih ustanova na svojoj teritoriji, umesto uobičajene četiri, izglasavaju samo dve godine produženja mandata upravnici Ateljea 212 Mira Trailović („Dosta i te Mire Trailović!“)
Režira operu Alban Berga „Lulu“ u Antverpenu
Objavljuje kolektivu A212 da neće ostati na dužnosti ni do kraja tog skraćenog mandata (do jula 1984), već da odlazi u penziju 1. 1. 1984
- 1983.** Grad Nansi poziva je da postane umetnički direktor i selektor Svetskog festivala koji je 1967. godine osnovao Žak Lang. Poziva Jovana Ćirilova za koselektora
- 1984.** I ove godine je selektor Festivala u Nansiju koji je ovog puta i Teatar Nacija. Tako su Trailović – Ćirilov jedini pozorišnici koji su bili selektori dva izdanja Teatra nacija: X Bitefa, 1976. godine i Svetskog festivala u Nansiju
- 1985.** Režira dramu „Veliko i malo“ Boto Štrausa
Savet Bitefa odlučuje da se pokrene inicijativa da se osnuje Bitef Teatar, bez ansambla i u estetičkom ključu Bitef festivala
- 1986.** Režira „Konak“ Miloša Crnjanskog u Narodnom pozorištu u Beogradu
- 1987.** Grad Beograd odlučuje da se osnuje Bitef Teatar
- i to u zgradi nedovršene evangelističke crkve na Bajlonijevoj pijaci, u Drinčićevoj ulici br. 1, danas Skver Mire Trailović br. 1. Grad imenuje Miru Trailović za umetničkog direktora, a za v.d. upravnika glumca Vojislava Brajovića
Režira „Demone“ Laša Nurena, poslednju pozorišnu režiju u svojoj karijeri
- 1988.** Pojavljuju se prvi simptomi bolesti karcinoma na bubregu i plućima. Odlazi u Pariz gde saznaje da ima još tri do šest meseci života
Vraća se pre vremena sa puta po Kini
Režira za TV Beograd „Roman o Londonu“ Miloša Crnjanskog i odlazi sa Brankom Plešom u London na snimanje eksterijera
Učestvuje na Miloševićevom mitingu na Ušću
što iznenađuje javnost. (Komentari: radoznalost, podrška u uverenju da je to poslenji pokušaj da se sačuva Jugoslavija, „pozvali ste je, te joj je bilo nezgodno da odbije“ ili gest „pripadnosti životu“ u njenom teškom zdravstvenom stanju“)
- 1989.** 10. 3. se otvara se zgrada Bitef Teatra predstavom „Rođenje pozorišta“ koju je koncipirao i režirao Arsenije Jovanović. Mira u govoru kaže: „Umetnost počinje tamo gde se slože neke tajanstvene i nepozante sile unutar čoveka i epohe“
Saznaje da joj muž ima karcinom pluća. On umire

Sve što smo zaboravili i ovaj telefon

četiri godine posle nje
Umire 7. 8. 1989 na Vojno-medicinskoj akademiji.
Sahranjena je sutradan na Novom Groblju u
porodičnoj grobnici Simića, po njenoj izričitoj želji u
uskom krugu rođaka i prijatelja, bez govora

Sve što smo zaboravili i ovaj telefon

Istorijski kontekst, HRONOLOGIJA

- 1924.** Umro Lenjin
Obrazovana Vlada Nikole Pašića
U Beogradu otvorena prva Zenitova izložba nove umetnosti
- 1925.** Po zakonu o štampi uhapšen Stjepan Radić
Ljubomir Micić objavio Aeroplan bez motora, zbog čega je optužen za povredu javnog morala.
- 1926.** Preminuo Nikola Pašić
Zabranjen 43. broj *Zenita*
Milan Dedinac objavio *Javnu pticu*, a Tin Ujević *Kolajnu*
- 1927.** Snimljen prvi zvučni film *Džez pevač sa Al Džonsonom*
Čarls Lindberg prvi preleteo ocean na liniji Njujork - Pariz
Momčilo Nastasijević, *Iz tamnog vilajeta*.
- 1928.** Otvorena vazdušna linija Beograd - Zagreb
Otvoren paviljon „Cvijeta Zuzorić“
- 1929.** Trocki prognan iz Rusije
Kralj Aleksandar Karađorđević suspendovao Ustav i zaveo apsolutističku vlast (Šestojanuarska diktatura)
Miloš Crnjanski, *Seobe*
Premijera *Gospode ministarke Branislava Nušića*
- 1930.** Izdat nadrealistički almanah *Nemoguće*
Prikazan *Centrifugalni igrač* Todora Manojlovića
- 1931.** Beogradski nadrealisti izdali Manifest.
- 1932.** Franklin Ruzvelt pobedio na predsedničkim izborima u SAD
Otvoren Kolarčev Narodni Univerzitet.
- 1933.** Hitler postao kancelar Nemačke
- 1934.** Ubijen kralj Aleksandar u Marselju
Milan Bogdanović i Miroslav Krleža pokrenuli usmeren antimodernistički časopis *Danas*
- 1935.** Herman Gering posetio Beograd
Fjodor Šaljapin gostovao u beogradskoj Operi
Milan Stojadinović, predstavnik krupnog kapitala osnovao Vladu
- 1936.** Počeo građanski rat u Španiji
Otvoren Muzej Kneza Pavla u Beogradu
U Beogradu otvoren Zoološki vrt
- 1938.** „Kristalna noć“, pogrom Jevreja u Berlinu
Vladimir Velmar-Janković, *Pogled sa Kalemege-dana*.
- 1939.** Kapitulacija Poljske koja je podeljena između Nemačke i SSSR
Osnovano Umetničko pozorište u Beogradu
Oskar Davičo, *Hana*
Izašao prvi broj *Politikinog zabavnika* za decu
- 1940.** U Meksiku ubijen Lav Trocki
Podeljena Francuska na nemački deo i kvislinšku Francusku generala Petena sa sedištem u Višiju

Sve što smo zaboravili i ovaj telefon

23

Cincar Marković posetio Hitlera

Završene zgrade Albanije u Beogradu i Banovine
u Novom Sadu

1941. Demonstracije povodom pristupanja Jugoslavije
Trojnom paktu

Obaranje Vlade Cvetković - Maček i obrazovanje
Vlade generala Dušana Simovića

Nemačka okupirala Jugoslaviju i bombardovala
Narodnu biblioteku (izgoreo fond od pola miliona
svesaka i 1424 unikatna cirilska rukopisa)

Početak NOB-a

U selu Ba sporazum Tita i Draže Mihajlovića o
zajedničkoj borbi, koja je kratko trajala. Draža
Mihajlović smatra da je nacistička odmazda tako
velika da ratne operacije protiv okupatora treba do
daljeg zaustaviti.

1942. Staljingradska bitka

Enriko Fermi izveo cepanje atoma u SAD

Masakr Jevreja na Sajmištu

Draža Mihajlović postaje ministar vojske Vlade
Slobodana Jovanovića u izbeglištvu

1943. Konferencija velike trojice u Teheranu

Prikazan prvi srpski zvučni film *Nevinost bez
zaštite akrobate Dragoljuba Aleksića*

Milan Nedić u poseti Hitleru

Drugo zasedanje AVNOJ-a od 21 - 29. 11. u Jajcu

1944. Sovjeti potisli naciste sa svoje teritorije

Sastanak Čerčil - Tito kraj Napulja i tajni sastanak
Tito - Staljin u Moskvi
Oslobođen Beograd

1945. Krimská konferencija velike trojke

Formirana vlada Tito - Šubašić, sa nekoliko pred-
stavnika izbegličke Vlade iz Londona
Završen Drugi svetski rat
Pobuna albanskog stanovništva na Kosovu
Proboj Sremskog fronta
Ivo Andrić, *Na Drini ćuprija*, *Travnička hronika* i
Gospođica

1946. Čerčil lansirao termin „gvozdena zavesa“

Donet Ustav FNRJ
Uhvaćen Dragoljub Draža Mihajlović, osuđen za
izdaju i streljan. Ne zna mu se grob

1947. Radovan Zogović, *Prkosne strofe*

1948. Osnovano Jugoslovensko Dramsko Pozorište
Rezolucija Informbiroa

1949. Formirane Savezna Republika Nemačka na za-
padu i DDR na istoku
Proglašena Narodna Republika Kina
Osnovano Humorističko pozorište na Terazijama

1950. Počinje Korejski rat

Narodna skupština usvojila „Zakon o predaji tvor-
nica na upravljanje radnicima“

M

Sve što smo zaboravili i ovaj telefon

25

1951. Srbija donela zakon o zabrani zara i feredži
Izložba Petra Lubarde u galeriji ULUS-a, prvi
obračun sa socrealizmom
Dobrica Ćosić, *Daleko je sunce*
Osnovan Kino-klub u Beogradu
1952. Prva proba hidrogenske bombe u SAD
Miroslav Krleža govorio na Trećem kongresu
Saveza književnika
Jugoslavije: konačni obračun sa staljinističko-
ždanovističkim socrealizmom, ali i napad na
oponašanje zapadnjačke literature sklene
formalizmu
Roman Oskara Daviča *Pesma doživeo veliki*
uspeh u javnosti
Miodrag Pavlović objavio *87 pesama*, uspešan
prodor modernizma u poeziji
Prva izložba modernog francuskog slikarstva u
„Cvijeti Zuzorić“
1953. Umro Staljin
SSR normalizuje odnose sa Jugoslavijom
Objavljena Zbirka pesama *Kora Vaska Popa*,
pobeda modernizma.
1954. Ivo Andrić, *Prokleta avlja*
1955. Formiran Varšavski pakt
Velika izložba Henrika Mura na Kalemeđanu
Osnovani časopisi *Delo* i *Savremenik*, početak
- sukoba modernista i realista
1956. Hruščovljev referat o kultu ličnosti na XX kongresu
KPSS, javno o zločinima Staljina po sibirskim
gulazima
Iznenađujuća poseta Hruščova Titu, ruski vođa obaveštio jugoslovenskog predsednika o odluci da se likvidira „kontrarevolucija“ u Mađarskoj
Vojna intervencija sedmorice Varšavskog pakta na čelu sa Armijom SSSR u Mađarskoj.
Obarena Vlade Imre Nađa i njegovo streljanje
posle izručivanja Nađa iz ambasade Jugoslavije
1957. Prvi Sputnjik
1958. Izgrađen Muzej savremene umetnosti na Ušću
Otvorena prva samousluga u Beogradu na Cvetnom trgu
1959. Izložba enformela u Beogradu (Božićković,
Popović, Protić i Pavlović)
Ideološki sukob Kine i Rusije
1960. Kenedi izabran za predsednika SAD
1961. Gagarin u kosmosu
Ivi Andriću, jedinom nobelovcu među Jugoslovima, uručena nagrada u Stockholm
- Nehru, Tito i Naser osnovali Pokret nesvrstanih;
prvi sastanak održan u Beogradu
1962. Đilas osuđen na 13 godina strogog zatvora „zbog
odavanja državnih tajni“

Sve što smo zaboravili i ovaj telefon

27

Brežnjev u poseti Titu, Tito kod Hruščova

1963. Tito u poseti Kenediju u SAD

Ubijen Kenedi u Dalasu

1964. Smenjen Hruščov, zamenio ga Brežnjev

1965. Počeo Vijetnamski rat

Postavljen probni TV predajnik na Avali

Otkriven Lepenski Vir

1966. Kulturna revolucija u Kini

Brionski plenum, Aleksandar Ranković

isključen iz SKJ

1967. Dolazak vojne vlasti u Grčkoj

Tito učestvovao na „lagerskom“ sastanku KP u Moskvi

Premijera filma *Skupljači perja* Saše Petrovića.

1968. Lipanska gibanja na Zapadu i u Jugoslaviji

Ulazak trupa Varšavskog pakta u Čehoslovačku

Dragoslav Mihailović, *Kad su cvetale tikve*

Dušan Makavejev, *Nevinost bez zaštite*

1969. Jan Palach se spalio na Vaclavskim namestima u Pragu

Armstrong, prvi čovek na Mesec

Zabranjene *Tikve* na sceni Jugoslovenskog Dramskog pozorišta

Donkihotska borba Žanka protiv nacionalizma u Hrvatskoj

Bora Čosić, *Uloga moje porodice u svetskoj revolu-*

luciji

Žilnikovi *Rani radovi* dobili Zlatnog medveda u Berlinu

1970. Danilo Kiš, *Rani jadi*

1971. Osnovan Fest

Izložba Konceptualne umetnosti u Muzeju savremene umetnosti (Jerko Denegri - Biljana Tomić) Osuda nacionalizma u Hrvatskoj

Misterije organizma Dušana Makavejeva dobitne nagradu u Kanu

Miloš Crnjanski, *Roman o Londonu*

1972. Nikson u Kini i SSSR

Zabrana *Praxisa*

Titov obračun sa „liberalima“

Kraljica Elizabeta posetila Tita

Lazar Stojanović osuđen na tri godine zatvora zbog filma *Plastični Isus*

1973. Afera Votergejt u SAD

Marina Abramović stiče svetsku slavu svojim body-art performansima u Edinburgu i u Rimu

1974. Solženicin prognan iz SSSR

Kosovo donelo svoj prvi Ustav

1975. Suspenzija osam profesora Filozofskog fakulteta u Beogradu

Umro Ivo Andrić

1976. Ulrike Majnhof pod sumnjivom okolnostima izvršila

Prelovani putujući učenici

Učenici učilički

Sve što smo zaboravili i ovaj telefon

29

samoubistvo u zatvoru

Umro Mao Ce Dung

Kastro posetio Tita

Danilo Kiš, *Grobnica za Borisa Davidovića*

1977. Osuđena Četvoročlana banda u Kini, povratak liberalnog Deng Sjao Pinga

Izgrađen Sava Centar na Novom Beogradu
Veliki koncert ansambla *Bijelo dugme* u Košutnjaku, sto hiljada ljudi u publici

1978. Kidnapovan i ubijen Aldo Moro
Izabran Karol Vojtila kao papa Jovan Pavle II
Borislav Pekić, *Zlatno runo*

1979. Margaret Tačer prva žena premijer u Velikoj Britaniji

1980. Džon Lennon, član *Bitlsa*, ubijen u Njujorku
Umro Josip Broz Tito, sahrani prisustvovalo 80 delegata visokog ranga
(Tačer, Brežnjev, Huo Gua Feng, Valdhajm, Šmit i dr.); funkciju predsednika države preuzele Predsedništvo sa Lazarom Koliševskim na čelu, s tim da se predsednik predsedništva rotira svake godine

Film Slobodana Šijana *Ko to tamo peva dobio prvu nagradu* u Montrealu i Puli

1981. Miteran izabran za predsednika Francuske
Studentske demonstracije Albanaca na Kosovu

(Kosova – Republik!)

Gojko Đogo osuđen na dve godine zatvora zbog zbirke pesama *Vunena vremena*. Slede javni protesti književnika

1982. Umiru Brežnjev i Krleža
Slučaj *Golubnjača* Jovana Radulovića, zabranjena predstava u Novom Sadu seli se u Beograd
Uspeh pop-ansambla *Idoli*

1983. Otvorena prva privatna knjižara u Srbiji (Kruševac)
Suđenje Aliji Izetbegoviću zbog muslimanskog nacionalizma
Prve vesti o SIDI u srpskoj štampi
Radomir Konstantinović, *Biće i jezik*

1984. Ubijena Indira Gandi
XIV zimske olimpijske igre u Sarajevu
Slobodan Milošević postao predsednik gradskog komiteta Beograda

Osnovan Zvezdara teatar
Srejović objavio dokaz da je Gamzigrad stara Romulijana, mesto rođenja i smrti rimskog cara Galerija

Milorad Pavić, *Hazarski rečnik*
1985. Gorbačov gensek CKKP SSSR

Kusturićin film *Otač na službenom putu* dobio prvu nagradu u Puli i Kanu

1986. Ubijen švedski premijer Ulf Palme

Slobodan Milošević, posle 26-satne rasprave izabran za predsednika CK Srbije

Ratni zločinac, ustaša Andrija Artuković osuđen na smrt u Zagrebu

Predsedništvo GK Beograda osudilo Memorandum SANU, koji nije zvanično odobren, "Večernje novosti" objavljaju njegov nacrt

1987. Početak Gorbačovljeve „perestrojke“ u SSSR
Osma sednica CKSK Srbije: pobeda Slobodana Miloševića nad politikom Ivana Stambolića, nešto kasnije Stambolić podnosi ostavku na mesto predsednika Predsedništva Srbije

1988. Prilikom posete Gorbačova Beogradu, Milošević izjavio da će „socijalistička ideja u skoroj budućnosti biti ostvarena u čitavom svetu“
U Beogradu otvoren prvi Mekdonalds restoran
Uhapšen Janez Janša

Predsedništva SR Srbije i CKSK Srbije pokrenuli inicijativu da se iz CKSKJ izbace Kolj Široka i Azem Vlasi zbog pasivnosti u borbi sa kontrarevolucijom, koja je sprovedena narednog meseca.
Demonstracije na Kosovu za vraćanje političkih funkcija Jašariju i Vlasiju

Na Ušću se po formulaciji pisca Milovana Vitezovića „dogodio narod“

1989. Počelo rušenje Berlinskog zida

Antivladinim demonstracijama u Crnoj

Gori došli na vlast mladi političari Momir Bulatović i Milo Đukanović

Štrajk albanskih rudara na Kosovu

Izabrana Vlada Ante Markovića

Počelo emitovanje nezavisne stanice Studio B92

Slobodan Miloševića na Gazimestanu nudio „da predstoji bitka za očuvanje zemlje, a da ni oružane bitke nisu isključene“

Umro Oskar Davičo

Umrla Mira Trailović

Jugoslavija je tada imala, posebno šezdesetih godina kad se otvorila, status jedne zemlje koja je bila zanimljiva za svet. Zanimljiva je bila za masu ljudi, ne samo za umetnike, za ljude iz pozorišta, nego i za ljude koji su se bavili politikom, koji su tražili tada neke alternative kapitalizmu i sovjetskom socijalizmu. Samoupravljanje je predstavljalo nešto, bez obzira šta mi mislili o tome sada, pa i tada, i naš kritički odnos, ali za ljude iz inostranstva, koji su inklinirali političkim strujama koje su levo od centra ili socijaldemokratiji, ili socijalizmu tada na Zapadu, ili evrokомунизmu sa Berlinguerom u Italiji, ovde su nalazili neki izvor inspiracije, pa i Skandinavci. Mnogi Skandinavci, gosti iz socijaldemokratskih zemalja dolazili su ovde da izučavaju razne stvari, ne samo samoupravljanje, čak i naš sistem odbrane, teritorijalna odbrana pomalo modifikovana na neki švajcarski način u socijalističkoj oblasti...

Evocirali smo tri trenutka u toj kronologiji, u profesionalnom životu Mire Trailović. To bi, uslovno rečeno, bila tri početka, tri osnivanja. Osnivanje Ateljea 1956, osnivanje Bitefa 1967 i osnivanje Bitef teatra 1989, što na neki način koïncidira i sa krajem njenog života i njene profesionalne karijere. Na neki način, u relaciji između te tri tačke možda može da se naslutiti i promena pozicije Jugoslavije, zapravo predstave o Jugoslaviji na međunarodnoj sceni. Da li biste se s tim složili i kako gledate na to u

odnosu na ono što se dešava u Beogradu i što personificuje Mira Trailović, odnosno njen rad?

Eventualno da počnemo od pedesetih godina. Sama istorija Jugoslavije i ono što se događalo za vreme Drugog svetskog rata – Narodno-Oslobodilačka Borba, odnosno antifašistička, antinacistička borba koja je proizvela pobedu 1944. i 1945. dovela je na vlast jedan komunistički režim koji je bio samosvojan po tome što nisu Sovjeti oslobođili zemlju nego se zemlja oslobođila sopstvenim snagama Pokušaj Staljina, odnosno Sovjetskog Saveza da sve, pa i Jugoslaviju, stavi pod svoju sferu uticaja, doveo je do zanimljivog razvoja događaja, utoliko što je samosvojna jugoslovenska komunistička vlast videla taj pokušaj sovjetske dominacije kao direktno suprotan njenim interesima i interesima, ako hoćete, i slobode i samosvojnosti zemlje. Mnogi strani autori i analitičari, zapadnoevropski i američki, uvideli su da je to prva ozbiljna pukotina u komunističkom sistemu posle 1945. godine, koja je ukazala na to da u njemu nema monolitnosti. Dakle, nastojanje da se socijalistički sistem uvede iz jednog centra, Moskve, kao jednosmeran, po jednom obrascu nije uspelo i video se da tu postoji nekakav pluralizam mogućnosti. On je zaista pokazao da ima različitih puteva u socijalizam i da svako to na svoj način može da radi.

Tad, zapravo, počinje političko otvaranje. Naravno, ono je zasnovano na tome da je Jugoslavija, i Srbija kao njen deo, deo Evrope - u svakom pogledu one Evrope pre Prvog svetskog rata, pa između dva rata, itd. Elite su isle i školovale se na Zapadu. Nisu isle na Istok, tako da je postojao ozbiljan zapadni kulturni i politički supstrat. Takođe znamo ulogu koju je deo ruske inteligencije, koja je bežala od revolucije, odigralo u našoj zemlji. Ima tu mnogostruktih slojeva i dimenzija i teško je to sažeti i simplifikovati. Ali, kako bih pojednostavljeno rekao, u pozitivnom, kulturno-intelektualno političkom smislu, taj zapadni pravac se stalno pomaljao i probijao. Ukoliko je komunizam bio poput nekog betonskog prekrivača onda se taj zapadni duh kroz njega probijao kao trava koja probije beton, on je ukazivao na tu tendenciju da jesmo Evropa i da idemo tamo. Naravno, mislim da je Mira Trailović zaista bila eksponent tog, u najširem i najdubljem i najpozitivnijem smislu, tog zapadnjačkog. Jedne otvorenosti, jedne komunikativnosti sa svim onim što predstavljaju fenomeni kulture, intelekta, ideja, pa i politike, i neophodnost da jedna mala zemlja kao što je bila Jugoslavija ili Srbija u nekom prethodnom vremenu ili danas, ne može da opstane ukoliko ne komunicira sa svim tim. Odnosno, da je izolacija ili samoizolacija samo kratak put do iščezavanja. I otud tumačim njen, danas bismo rekli, liderstvo ili smisao za vođenje, i tu ulogu

individualnog vođe, kako bi se to u ženskom obliku reklo, liderke, koja svojom energijom, svojom intelektualnom preduzetnošću otvara taj prostor uporedno sa otvaranjem zemlje. Odnosno, otvaranje zemlje omogućava njoj da prepozna, i da ide, da kreće još dalje, mnogo dalje od onog gde se samo to društvo već otvara. I pedesete u tom smislu jesu početak otvaranja.

Ne zaboravimo, takođe, da u traženju tog alternativnog sistema socijalizma, naši teoretičari, jugoslovenski, počinju da čitaju jednu mnogo širu socijalističku literaturu. Počinju da čitaju anarchiste, Prudona, Kropotkina, španske autore, socijalističke autore koji nisu bili marksisti i traže kod njih ideje. I tu nalaze, da skratim, kod Prudona na primer, ideje o federalizmu, o samoupravljanju i crpe iz različitih izvora ideje koje će stvoriti to što je nastalo kao samoupravljanje, kako bi se demarkirali od sovjetskog rigidnog socijalizma.

Ako sad gledamo taj neki političko-kulturno-idejni pravac – to je traženje alternativnog modela koji se ustaljuje baš tad, negde 1955/56 sa Prvim kongresom radničkih saveza, (to još uvek nije samoupravljanje koje se javlja nešto kasnije). Pored toga, 1956. godina je prelomni momenat i u Sovjetskom Savezu, gde Hruščov osuđuje sve ono što je bilo pod Staljinom – kult ličnosti i sve ostalo, i dolazi

u Beograd, da ponudi izvinjenje za ono što se dogodilo 1948 i posle. Obnavlja odnose sa Titom, ali sada sa socijalističkom Jugoslavijom na ravnoj nozi. Jugoslavija više nije neka vazalna zemља, deo Varšavskog pakta, nego ravnopravan akter na svetskoj sceni. To je takođe i početak politike nesvrstanosti: Nehru, Tito i Naser osnovali su Pokret nesvrstanih prvom konferencijom koja je održana u Beogradu. Pedesete su, znači, to formativno razdoblje, gde s jedne strane niče taj alternativni politički socijalistički sistem i dalje autoritarian, ne smemo to nipošto da zanemarimo - monopol jedne političke ideologije je i dalje sveprisutan, nema tu ni trunke pluralizma u političkom smislu. To je to ograničenje jugoslovenskog socijalizma, zato je on komunizam, zato je on i propao sa svim drugim komunizmima u Evropi. Međutim ono što razlikuje jugoslovenski komunizam tada jeste razumevanje Tita i rukovodstva da je moguće otvoriti razne druge sfere, a da to ne ugrozi monopol političke partije i države. I otprilike, počinje da cveta hiljadu cvetova: uz određenu samouverenost vlasti da imaju legitimnost kod stanovništva, što je naravno osnov svake vlasti da opstane i da traje.

Kako biste mesto kulture – već smo pomenuli mesto i značaj kulture u politici ka spolja, ali, uslovno rečeno, i u politici ka unutra, prepoznali u ovom kontekstu? Ono

što je vezano za poziciju Mire Trailović u tom trenutku, jeste ideja o ubrzanoj komunikaciji sa Zapadom i da se nove važne umetničke pojave sa Zapada to na neki način uvođe u svakodnevnicu kulture u Jugoslaviji tada. To je primer Ateljea 212 u tom periodu. Kasnije Bitef donosi nešto sasvim drugo, on korespondira i sa klasicima, ali sa idejom uspostavljanja novog horizonta. Ono što je zanimljivo za prvi period, do osnivanja Bitefa, jeste ta njena ideja da istražuje upravo tu liniju između onoga što su standardi produkcije na Zapadu, i da već naslućuje šta će biti mogućnosti Bitefa kao "festivala novih pozorišnih tendencija".

Cini mi se da je dublji supstrat na našem kulturno-idejnem terenu prosti tražio svoje. Posleratni period ima te karakteristike soc-realizma, agitprop-a, nekakvih rigidnih modela, umetnosti u službi političkog socijalističkog razvoja, ali to istorijski gledano ipak kratko traje. To je bilo naravno dugo u životima generacija pre naše, pa i umetnika koji su prošli tu fazu, i Mire samim tim, ali to vrlo brzo, zapravo već sa kongresom Saveza književnika 1952, sa čuvenom raspravom i obračunom sa soc-realizmom prolazi... Setimo se Petra Lubarde koji u Brazilu dobija nagradu na Bijenal u Sao Paolu sa svojim novim apstraktним radovima. Na neki način, na svim frontovima, da upotrebim tu vojnu metaforu, se probija prava

umetnost, umetnost bez političke definicije, bez političkih ograničenja. Umetnici prosti osećaju da ima prostora, iskoračuju, i čini mi se da Mira Trailović u tom smislu jeste deo te uspešne scene posleratnog modernizma. Naravno, sve je zasnovano na činjenici da ovde postoji tradicija avangarde i da su komunistički lideri pedesetih bili deo toga. Marko Ristić, Koča Popović, Dušan Matić, ali i Moša Pijade, o kome, ne zaboravimo, Elias Kaneti govori u svojoj autobiografiji. Znači, u pitanju su ljudi koji imaju tj. osećaju senzibilitet tog vremena. Oskar Davičo je takođe deo tog pokreta. Ima i iznutra, u samom antifašističkom pokretu, nečeg umetničkog... Vraćam se opet na to, da je i geografski položaj Jugoslavije bio takav – u neposrednoj blizini zapadnih centara kulturnog, umetničkog i akademskog života. To jeste centralna Evropa, mediteransko-centralna Evropa. Ne zaboravimo, mnogi od tih ljudi su bili u španskom građanskom ratu 1936-39, gde su se, opet, susreli sa svojim kolegama iz Evrope i iz Amerike, gde je vladala jedna pluralistička, republikanska, napredna, leva politička idejna situacija, tako da su oni učili bivanje sa ljudima koji drugačije gledaju na stvari, imaju drugačije ideje i istovremeno se borili protiv zajedničkog neprijatelja - fašizma. Ali su učili tu širinu pogleda, i ako hoćete, jednu toleranciju, makar u okviru široko shvaćene levice. A neki, naravno, i šire. Zapravo, ono što je sistem nudio kao mogućnost oni su

poneli mnogo dalje, čime su tom sistemu dali dodatnu legitimnost, i zato su bili prihvaćeni, čak i ako nisu, kao što je to slučaj sa Mirom Trailović, bili deo političke elite. Mislim da je u tom smislu Tito kao stvarni i simbolički vrh te države i tog sistema, u okviru hladno-ratovske Evrope, uz pomoć te generacije, stvorio situaciju u kojoj je jedna mala zemља, Jugoslavija, sebe izdigla na tako istaknuto i ugledno mesto.

Naravno, trebalo bi otici u arhive pa pogledati šta je i kako je bila tačno definisana kulturna politika, ko je dobijao mogućnost da putuje, a ko nije, ali gledajući šire, čitav taj period je obeležen otvaranjem zemlje koje je šezdesetih godina uveliko dobio ubrzanje, a neposredno je povezano sa otvaranjem granica sredinom šezdesetih, kad je zabeležena prva značajnija privredna kriza – Tito shvata da će se dogoditi velika nezaposlenost, otvaraju se granice i dešava se "fenomen gastarbajtera". Idemo u svet da tražimo posao, i to dodatno otvara vrata, dodatno provetrava ceo prostor. Režim i dalje vidi da to ne ugrožava suštinu njihove vlasti – naprotiv, sistem se još više ojačava, jer ljudi odlaze da vide šta ima u Evropi, vraćaju se i shvataju da ovde i nije tako loše, naprotiv – sve je često čak i bolje zato što krediti Amerike i Evrope podupiru standard, pre svega zato što smo u poziciji tampon-zemlje prema Sovjetskom Savezu. Sve to dovodi

do nastajanja jedne pozitivne dinamike, gde se stvari međusobno podupiru. Naravno, šezdesete nose i tu biološku smenu – dolazi nova generacija u celom svetu. To su i čuvene šezdesete sa pobunom studenata...

Sad smo kod 1967/68, dakle u vremenu osnivanja bitefa. Na koji način gledamo na to vreme iz današnje perspektive? Šta su moguće pouke i značenja čitavog kompleksa događaja vezanog za, uslovno rečeno, trenutak velikih pitanja i dilema, trenutak u kom smo pokušali da dokažemo da je u moguća ideja o zajedništvu socijalne pravde, političkih sloboda, ali istovremeno i zapadnog modela slobodnog tržišta?

Živeli smo, ipak, u jednoj maloj zemlji u svetskim razmerama, a opet, da upotrebimo tu zloupotrebljenu floskulu, u zemlji na razmeđu puteva evropskog Istoka i Zapada, gde je da kažem i sasvim banalno, čak i kroz lektiru u gimnazijama, gde se čitala i ruska, i američka, i engleska, i francuska i italijanska književnost, znači čak i u tom kurikulumskom vidu školske lektire, insistiramo na tome da smo otvoreni prema različostima i nastojimo da dobijemo jedan široki pogled. Dok je, naravno, to pojednostavljujem do krajnjih granica, u velikim kulturama poput Francuske, Nemačke ili Engleske, koncentracija na sopstvenim autorima i ako neko ne specijalizuje

književnost ili pozorište, zapravo dobije samo taj uklon svoje velike kulture sa nekim primesama onoga što je u vezi sa njom. Mi smo, i na planu bazične edukacije i kulture imali to mnogo uravnoteženje, to je moj lični utisak, i mislim da to možemo da prevedemo na ovu situaciju sad, sa osnivanjem Bitefa. To je upravo ta želja i ta potreba da vidimo to drugo, ne samo da budemo usmereni na američko pozorište, ili francusko, italijansko ili nemačko, već upravo da ih stavimo ravnopravne, jedne pored drugih.

Bitef je bio mnogo više nego revija avangardnih pozorišnih predstava. To je bila alternativna politika, to je bila politička sloboda kroz drugi medijum. Tu se raspravljalo o ljudskim pravima, o represiji, o autoritizmu. To je, pre svega umetnost, ali i alternativni način komunikacije sa naprednim idejama. Ovde je alternativa u javnosti, režim je stavљa pod etiketu pozorište – "svetske pozorišne tendencije", tako je predstavljamo, a u stvari, iznutra, zna se šta radimo: tražimo slobodu reči, raspravljamo, najslobodnije, o tome kako se boriti protiv autoritarnosti svim sredstvima, a u ovom slučaju umetničkim i svim ostalim. Mislim da je to ono što je ljudima davalо ohrabrenje i osećanje da se ipak diše, bez obzira što je postojao ideološki politički monopol. Čini mi se da je taj širi kontekst, možda (ne)nameravana

posledica cele ideje i otud i toliki uspeh i tolika privlačnost za ljudе koji su dolazili iza tzv. "železne zavesе", a opet i za zapadnjake koji su tu imali mogućnost da se susretnu sa sjajnim kreativnim ljudima koje inače ne bi mogli da susretnu. Naravno, opet kontekstualizirano sa tim mnogo širim gibanjima, kretanjima gde jedna generacija 1960-ih u Nemačkoj pita svoje roditelje šta su radili u Drugom svetskom ratu. Počinje otvaranje cele te teške priče u Nemačkoj i tek danas, vidimo koliko procesi suočavanja sa prošlošću ipak imaju tu vremensku dimenziju. Tada sejavljaju i feministički, podsetio bih, i antipsihijatrijski pokret Enrika Bazalje, itd. U Beograd, dolazi Žan-Fransoa Liotar u Studentski kulturni centar koji funkcioniše kao paralela onoga što je Bitef započeo. Solidarnost sa Čileom posle obaranja Aljendeovog režima, solidarnost sa poljskim otporom komunizmu (Solidarnošć), Vijetnamski rat, okupacija Čehoslovačke – sve je to jedan širi kontekst koji nosi uz umetničke i kulturne, nosi i političke dimenzije. Traje određena klima promena u svetu, gde Jugoslavija ostaje taj svetionik nekakve alternativne mogućnosti. U Beograd dolaze francuski socijalisti Mišel Rokar i Žak Delor. Vidimo jednu otvorenost, jednu prijemčivost za primer i izgleda da je zemlja stabilna i otvorena i da može da pruži razne mogućnosti. Ali, znamo da dolazi i sukob sa liberalima u Srbiji. Ta otvorenost se, zapravo, završava zahtevom za daljim otvaranjem koje biva osuđeno i

sprečeno političkom represijom. U Srbiji se taj zahtev za otvaranjem šireg prostora pod vođstvom Marka Nikezića i Latinke Perović završava porazom i represijom nad svim tim pokušajima liberalizacije. Posle svega, taj umetnički prostor zadržava delimičnu autonomiju – jer on se ne doživljava kao opasan za sistem. Izuzetak je naravno, filmska produkcija crnog talasa koja takođe biva zabranjena, jer se smatra da je film jedno sredstvo koje može da dopre u šire slojeve, pa se samim tim zatvara. Postoje i drugi vidovi represije nad intelektualcima, univerzitetским profesorima, knjigama, umetnicima – zabranjuju se knjige Nebojše Popova, Živojina Pavlovića i drugih, ali Bitef opstaje i, uprkos svim teškoćama, nosi to neko svetlo otvorenosti u budućim vremenima.

(Odlomci iz razgovora sa Ivanom Vejdodom. Razgovor vodili Borka Pavićević i Vladimir Tupanjac, septembar 2008)

Sve što smo zaboravili i ovaj telefon

39

ŽENE I USPEH

U poslednjim izveštajima Evropske Komisije i Ujedinjenih Nacija o Srbiji, konstatovana je slaba reprezentacija žena u javnom životu, kao i postojanje duboko ukorenjenih, tradicionalnih patrijarhalnih stereotipa o ulozi i odgovornosti žene i muškarca u porodici i široj zajednici, što se reflektuje u ženskom obrazovanju, mogućnostima na tržištu rada i niskom nivou učešća žena u političkom i javnom životu. Cilj projekta „Žene i uspeh“ je da višestrukom i novom kontekstualizacijom fenomena «uspešnih žena» u našem društvu, kroz izložbe i javne diskusije u kojima će učestvovati stručnjaci, ali i javne ličnosti iz kulture, politike i medija, doprinese podizanju društvene svesti o neophodnosti bolje reprezentacije žena u ovdašnjem javnom životu.

U dosadašnjem medijskom, popularnom, a ponekad i stručnom predstavljanju fenomena žena koje su postigle društveni uspeh, preovlađuje dekontekstualizovana, anegdotska i mistifikatorska naracija. Mnogi kulturni i politički aspekti javnog rada poznatih žena ostali su nerazvijeni, a veliki broj zbivanja ostao je zabeležen samo u privatnim sećanjima i kolekcijama. Naša namara je da tokom rada na projektu prikupimo i izložimo izbor dokumentarne građe koja do sada nije bila dostupna ili je izmakla pažnji stručne i šire javnosti, kao i da se postojeći dokumentarni i medijski materijali prikažu u kontekstu

istraživačkog i kritičkog ispitivanja dominantnih modela reprezentacije društvenog uspeha poznatih žena. Timovi stručnih saradnika u organizaciji svake od tematskih izložbi, imaju zadatku da svojim stručnim znanjima, i ličnim uvidima u određene istorijske događaje, doprinesu da izbor građe bude reprezentativan i verodostojan, kao i da obezbede interdisciplinarni stručni pristup pri kreiranju koncepta i kataloga.

Projekat „Žene i uspeh“ sastoji se od šest tematskih izložbi sa pratećim panel diskusijama i predavanjima na kojima će biti predstavljeni fenomeni «uspešnih žena» sa domaće javne scene, kako savremenica, tako i istorijskih ličnosti 20. veka. Pristup i forma će obuhvatiti višestruku i novu kontekstualizaciju (na istorijskoj, političkoj, kulturološkoj i feminističkoj ravni) uspeha odabranih ženskih javnih ličnosti iz oblasti istorije, nauke, umetnosti, sporta, pop-kulture, politike itd. Cilj projekta je kritičko preispitivanje postojećih modela reprezentacije i promovisanje nestereotipskih i pozitivnih predstava uspešnih žena u javnom životu.

CZKD, 2008

Sve što smo zaboravili i ovaj telefon

Konačno, na koji se način taj sistem manifestovao u Jugoslaviji u periodu od 1950-ih i 1960-ih do raspada zemlje. Jednostavno, prostor na kome smo mi živeli bio je drugačiji od većine ostalih. Ne znam šta bi to, recimo, značilo u Rumuniji, u to isto vreme, pokušavati da učiniš iste stvari. Verovatno bi tamo mnogo više energije odlazilo jednostavno na preživljavanje. Lično mislim da smo mi bili izuzetno privilegovani i moj utisak o tom vremenu verovatno proizlazi iz činjenice da sam ja bila deo privilegovanih struktura u tom vremenu. To je nešto što čovek prosto ne sme da zaboravi. Ako se ti tog vremena prisećaš na taj način, onda je i o tome reč. Dakle, verovatno za mnoge nije bilo tako. Ali, ono što mislim da je tačno, i ono gde smo doživeli jedan obrt posle devedesetih tj. već krajem osamdesetih i početkom devedesetih, jeste potpuno preokretanje sistema vrednosti.

To je svakako zahvatilo, u najopštijem smislu i žene, što znači da smo mi u nekom našem prvom delu života bile apsolutno podstaknute, to se podrazumevalo, da budemo samostalne, pre svega ekonomski samostalne. To se prosto podrazumevalo. Taj odnos zavisnosti u odnosu na bilo koga, bez obzira da li je to otac, brat ili muž, prosto nije dolazio u obzir. To je za celu generaciju dragocena stvar, i to je nešto što mi vrlo često podrazumevamo, potcenjujemo i što ni današnje generacije ne vide uvek kao

neku posebnu prednost. A mislim da je to veoma važno. Kad god su nam dolazile gošće iz belog sveta, mi smo imale tu značajnu, komparativnu prednost. Čak i ako su u pitanju bile žene iz onih zemalja koje su bile mnogo bogatije od naše. Kod njih se to nije podrazumevalo. U velikom broju tih sredina si mogao, u najboljem slučaju, da imaš neku karijeru par godina posle koledža, ali sa udajom se prosto zna šta ima prioritet. Kod nas ta vrsta prioriteta nije dolazila u obzir. Mislim da je to ono što smo s mukom nastojali da sačuvamo i tokom 1990-ih. I nisam sigurna da smo uspeli to da sačuvamo za buduće generacije. To su, recimo, stvari koje se sada zaboravljuju.

Da ne govorim o čitavom nizu drugih, konkretnih pitanja, u vezi sa kojim se prosto određene institucije u društvu udružuju, i to se dešava u jednom momentu krajem osamdesetih i početkom devedesetih. Ne mogu sa preciznošću da kažem, koji je datum u pitanju, kad su katolička crkva, pravoslavna crkva, jevrejska i islamska zajednica izdale zajedničko saopštenje i to u trenutku kada se ni oko čega nisu slagale. Definitivno, oko jedne stvari su se složile, a to su pitanja „svetosti života“ i „zaštite života“, zauzevši potpuno zajednički stav protiv prava žena na abortus. U tom trenutku se, zapravo, direktno udara na pravo žena da raspolaže svojim telom. I to je nešto što smo mi, recimo, podrazumevale. Gener-

acija moje majke, i naša generacija, to prosto nekako nije mnogo postavljala kao pitanje. Niko ne kaže da je to bilo rešavano na najsretniji način, kod nekih žena, posebno kod onih koje nisu imale mogućnosti za lekarsku intervenciju.

Kad je reč o ženama u nekom generalnom smislu, u to vreme se najveći broj abortusa obavlja jer nije bilo mogućnosti za kontracepciju, prosto zato što kontracepcija nije bila dostupna svima. Nekima jeste, nekima prosto nije. Tu može da se postavi i pitanje socijalnih razlika, ali u svakom slučaju, radi se o problemu oko kog su se uglavnom žene pitale, ili smo mi tako podrazumevale.

Devedesetih smo počeli da se vraćamo na to da se pita crkva, da se pita država, nacija... To odjednom postaje nešto na šta ti više nemaš to pravo. I to je takođe velika razlika između jednog i drugog vremena. Razlike se mogu videti u još nekim stvarima, ali ekonomski samostalnost i pravo na raspolaganje sopstvenim telom su bila osnovna prava, stvari koje su se u ono vreme podrazumevale.

Posle devedesetih se dovodi u pitanje i pravo na obrazovanje. Kako standard opada, u porodici se zna ko će dalje ići na školovanje. Sigurno nećemo u „njeno“ školovanje da ulažemo, ali u „njegovo“ moramo. Postoji

ogroman broj podataka o ovim i sličnim pojavama. Žene su te koje prvo gube posao, itd.

(Odlomci iz razgovora sa Dašom Duhaček. Razgovor vodili Borka Pavićević i Vladimir Tupanjac, septembar 2008)

2008